

het TORFBROEK

te Berg ~ Kampenhout

Natuurreservaat "Het Torfbroek"

grootte : 18 ha.

eigenaar : gemeente Kampenhout.

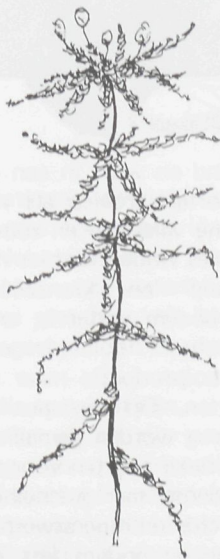
beheer Belgische Natuur- en Vogelreservaten v.z.w. Vautierstraat 31, 1040 Brussel, tel. 02/648.37.46

conservator en beëdigd wachter : Michel Janssens, Stationstraat 47, 3090 Kampenhout, tel. 016/65.68.46.

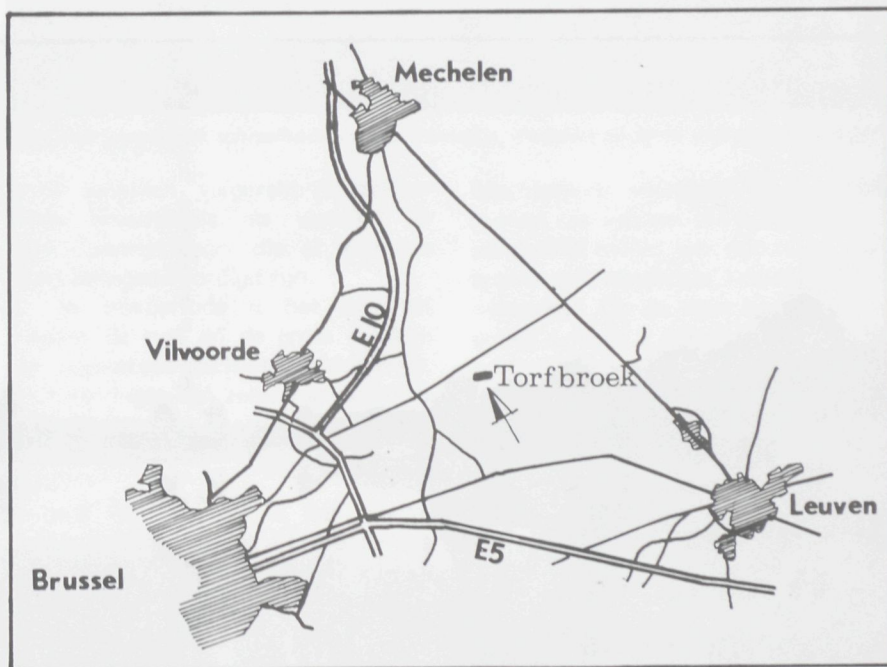
toegang : vrij in het educatief gedeelte op de paden.

geleide bezoeken : vanaf april tot en met oktober, elke eerste zondag van de maand. Start aan café Fauna & Flora om 9.30 uur. Duur : 1/2 dag, laarzen noodzakelijk. Deze bezoeken worden ook in het blad "Natuurreservaten" aangekondigd.

Personen of groepen die het reservaat op andere data willen bezoeken dienen contact op te nemen met de conservator. Dit geldt eveneens voor diegenen die in het reservaat een wetenschappelijk onderzoek willen verrichten.

Veenmos

Gezien de kwetsbaarheid van bepaalde vegetaties en de zeldzaamheid van bepaalde plantensoorten werd het reservaat in twee delen gescheiden. Het *educatieve gedeelte* is op de paden voor elke bezoeker toegankelijk. Het *wetenschappelijke gedeelte* is enkel toegankelijk tijdens de maandelijks geleide bezoeken.

De bezoeker van het reservaat zal begrijpen dat iedere verstoring van de rust in geheel het reservaat onaanvaardbaar is. Het organiseren van spelen, beschadigen van de plantengroei evenals vissen, zwemmen of bootje varen op de vijver is uit den boze.

Wat historiek

Het Torfbroek, dat vroeger veel uitgestrekter was dan nu, behoorde rond 1200 als vrijgoed toe aan de Hertogen van Brabant.

Door een keure van Hendrik III in 1248 werd het vruchtgebruik van het Torfbroek toegekend aan de bevolking van Berg en Nederokkerzeel. Zij mochten er turf steken, hun dieren laten grazen, riet snijden, het hout verdelen en vissen. Enkel het jachtrecht bleef voorbehouden aan de Hertogen van Brabant. Om de veelvuldige betwistingen bij de uitoefening van deze rechten te voorkomen werd later door de dorpsnotabelen een "Torfmeyer" aangesteld.

In 1634 werd het goed in 2 delen verdeeld. De gemeenten Berg en Nederokkerzeel kregen elk de helft. In verschillende kuilen werd vlas geroot en langs de moergracht werd lijnwaad gebleekt.

Na het verval van de ambachtelijke vlaasteelt trad er een snelle verlanding op van de verschillende putten.

Op het einde van de vorige eeuw had het, toen nog ongeschonden Torfbroek, reeds een grote faam bij de botanici. Deze konden in 1896 voorkomen dat een gedeelte van het broek zou worden opgekocht om als stort te dienen.

In 1928 besliste het gemeentebestuur het Torfbroek te verkopen, "onder voorbehoud dat de nieuwe eigenaar er wegen zou aanleggen, géén nijverheid in zou vestigen en de eigenaardige natuurkundige planten zou beschermen". Een zwarte periode voor het behoud van het gebied zou aanbreken. Met het oog op de omvorming tot villaparkt werden wegen aangelegd en

nieuwe vijvers gegraven, waardoor unieke delen verdwenen en het Torfbroek herleid werd tot een fractie van wat het was. Ook voor het huidige reservaat waren er verkavelingsplannen. Het is met dit vooruitzicht dat de Visserij- en de Torfbroeklaan aangelegd werden en in de vijver zijn huidige vorm kreeg. Een laatste aanvraag voor verkaveling werd in 1970 door de bevoegde overheid afgewezen. Met het oog op een definitieve veiligstelling werd in 1975, door de randfederatie Zaventem, 18 ha van het gebied aangekocht. Bij de opheffing van de Federatie werd het gebied aan de nieuwe

fusiegemeente Kampenhout, waarvan Berg en Nederokkerzeel deel uitmaken, overgedragen. Sinds 1977 wordt dit gebied beheerd door de Belgische Natuur- en Vogelreservaten. De vereniging dankt hiervoor het gemeentebestuur van Kampenhout en het college van de ex-federatie Zaventem.

Zeldzame plantengemeenschappen : een aanwijzing voor zeldzame milieuomstandigheden.

De rijkdom aan kalk en ijzer in de ondergrond ziet toe dat zich in het moeras een *kalkminnende moerasvegetatie* ontwikkelde. Daarenboven doet ijzer de fosfaten neerslaan. Het water

Een zicht op de vijver vanaf het wandelpad.

is hier dan ook arm aan fosfor, een voor planten zeer belangrijk element. Daardoor kunnen gespecialiseerde soorten die anders tegen de "gewone" weide- en wegbermplanten niet opgewassen zijn in dit moeras blijven groeien.

Dergelijke kalkmoerassen zijn in België steeds zeldzaam geweest. Sinds de uitdroging van onze duinen en de degradatie van de moerassen bij Virton is het moeras van Berg in België uniek geworden ... Ook in het buitenland moet men zulke levensgemeenschappen ver gaan zoeken, een extra reden er hier zuinig op te zijn.

De verschillende plantengemeenschappen, vormden als gevolg van de plaats tot plaats wisselende grondwaterstand en de vele bronnen een zeer ingewikkeld mozaïek. Bij het aanleggen van de vijver is een groot gedeelte van het moeras weggegraven en een ander gedeelte kreeg een te hoge waterstand door een verslechterde waterafvoer. Het was dan ook de hoogste tijd het moeras te beschermen en de evolutie om te buigen. Toch is er nu nog veel in het reservaat te vinden.

Vooreerst zijn er de talrijke greppels en enkele putten die nog niet volledig

zijn verland en waar in een dik mosdeken soorten groeien als waterdrieblad, kleine valeriaan en ronde zegge. In de plasjes vinden we hier Weegbreefonteinkruid en kranswiersoorten. Waar de bodem vaster is, ontwikkelt zich een schrale hooilandvegetatie met geringe hooiproductie maar met heel veel soorten. Op de open plekken, die nu terug worden gemaaid, komen zeer specifieke soorten voor als knobbies, padderus, teer guichelheil, grote muggenorthis en moeraswespenorthis. Daar waar de bodem iets droger is ontwikkelt zich een pijpestrootjesvege-

tatie met blauwe knoop, karwijselie en Tormentil. Op plaatsen die sterker van het kalkhoudende grondwater geïsoleerd zijn komen zelfs grote veenmoskussens voor.

Waar de hooilanden reeds tientallen jaren niet meer gemaaid worden zijn ze sterk dichtgegroeid, enerzijds met bloemrijke ruigtkruiden zoals leverkruid, wederik, valeriaan, kattestaart en moesdistel; anderzijds met struikgewas van vooral els, sporkenhout, wilg en berk, en verspreid gelderse roos. Veel van de eerder genoemde zeldzaamheden hebben hun beste groeiplaatsen dan ook langs paadjes, waar ze vergezeld worden van bevertjes (trilgas), gewone vleugeltjesbloem, geelhartje en op een enkele plaats ook parnassia.

Sommige perceeltjes hooiland zijn blijkbaar al veel langer verlaten en hier komt een fraai elzenbroek voor. Dergelijke spontaan opgeslagen bossen zijn zeldzaam.

Rietlanden nemen een groot gedeelte van het reservaat in. Het riet is er steeds de belangrijkste soort, in de rietkragen rond de vijver zelfs de enige. De rietvelden op de oude verdrongen hooilanden, ontstaan door de verslechterde afwatering zijn soortenrijker. De rietvelden op de bagger langs de vijver vallen op door stikstofminnende planten zoals hagewinde, kleefkruid en brandnetel. De kunstmatige aangelegde grote vijver wordt afgeschermd door een

Winde

brede rietkraag die naar het centrum van de plas toe steeds ijler en lager wordt. Het meest vallen hier echter de grote velden witte waterlelie op die in de zomer met hun vele bloemen het water sieren.

Dieren die er te gast zijn.

Het Torfbroek en zijn onmiddellijke omgeving kan zich beroepen op een vijftigtal soorten *broedvogels*. Uiteraard zijn de moerasvogels hiervan de meest karakteristieke. Kleine karekiet, bosrietzanger en rietgors broeden er in

Een zeer soortenrijk schraalhooiland met Parnassia, Veenmos en op de voorgrond Knopbies.

grote aantallen, vergezeld van zeldzamere broedvogels als waterral en sprinkhaanrietzanger die er eveneens goed vertegenwoordigd zijn.

In de trekperiode is het reservaat wegens de rust en de grote rijkdom aan voedsel een geschikte *pleisterplaats*. Waarnemingen van zeldzame gasten als porseleinhoen, purperreiger, waterrietzanger en grote karekiet zijn dan mogelijk.

Tijdens de nazomer is het moeras tevens een *slaapplaats* voor honderden zwaluwen, kwikstaarten en groenlingen. Later op het jaar worden deze slaappleatsen bezet door grauwe gors en rietgors.

Voor de roerdomp en de blauwe kiekendief is het reservaat een *overwinteringsbied*. Beide rietvogels zijn gesteld op grote rietoppervlakten en rust.

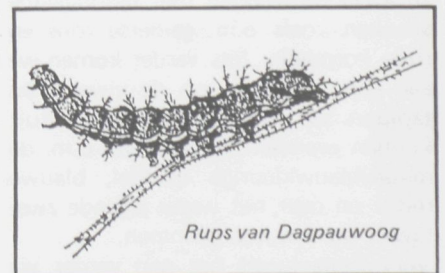
Ook het elzenbroek is ornithologisch interessant; daar broedt zeer waarschijnlijk de kleine bonte specht en treft men naast grasmus ook nachtegaal en geelgors aan. Alhoewel over het voorkomen van zoogdieren, amfibieën en reptielen nog weinig geweten is weten we ook dat hermelijn en levendbarende hagedis tot de fauna van het reservaat behoren. De vijver is in het voorjaar een broedplaats voor honderde padden. Over de insectenwereld is er momenteel een onderzoek aan de gang.

Een zomerwandeling langs het wandelpad.

Het wandelpad doet eerst een opgehoogd terrein aan, dat nu ingenomen wordt door een vrij dichte begroeiing van zwarte els, es en hier en daar een

opschietende zomereik. De kruidlaag bestaat uit soorten die duiden op een stikstofrijk milieu (een oud stort) zoals brandnetel, kleefkruid, robertskruid en hondsdraf. Op de meer open plaatsen groeit o.m. de 2 m hoog wordende beklauw. Vanop het talud heeft men een verrassend mooi uitzicht op het reservaat en de vijver.

Juist beneden het talud, in het meest drassige deel van het wandelpad, is een knuppelpad aangelegd. Niet alleen de zompige bodem en de plantengroei maar ook de geur zijn karakteristiek voor een moeras. Rechts van het pad is er een bloemrijke, vochtige ruigtkruidenvegetatie met veel riet, winde, wederik en engelwortel. De geur wordt bepaald door watermunt. De plantengroei langs de rechterzijde van het pad is al iets verder naar een natuurlijk bos geëvolueerd; er komt o.a. meer wilgenopslag voor. Maar ook het verder kleurenmozaïek van de ruigtkruiden zoals o.m. lever- of koninginnekruid en moesdistel is van de partij. Van de vogels zijn nu reeds veelal geelgors, kleine karekiet, rietgors en bosrietzanger te horen of te zien.

Rups van Dagpauwoog

Het pad draait links mee met de vijver. Bij zonnig weer kunnen we van hieruit ongetwijfeld elegant jagende libellen en glazenmakers zien scheren. De begroeiing van het pad bestaat uit tredplanten waarbij onmiddellijk het zilver-schoon opvalt; ook brunel komt voor. We draaien met het pad meer rechts af en komen in een gedeelte waar de evolutie naar een natuurlijk bos nog verder is gevorderd. De plantengroei bestaat uit een dichte wilgengroei met riet en lianen zoals bitterzoet en haagwinde, en schaduwsoorten als zevenblad en bevernel. Bij zonnig weer worden leverkruid en kattestaart druk bezocht door vlinders zoals de dagpauwoog. Op deze plaatsen groeit ook een vlinderbloemige nl. kruipend stalkruid.

Links van het pad, aan de overkant van de greppel, heeft zich een prachtig struweel ontwikkeld met besdragende struiken zoals o.m. gelderse roos en rode kornoelje. Iets verder komen we aan een panorama op de vijver, met tapijten van waterlelies. Van hieruit kunnen eveneens vogels zoals o.m. de metaalblauwkleurige ijsvogel, blauwe reiger en over het water jagende zwaluwen worden waargenomen.

Vervolgens loopt het pad verder via

een klein knuppelbruggetje over de beek en komen we op de bijna dichtgegroeide bedding van de vroegere Torfbroeklaan. De boordstenen herinneren aan de recente geschiedenis van het gebied. Het reservaat wordt hier afgeboord door een dicht wilgenstruweel waarin naast andere lianen ook de wilde hop voorkomt.

Tenslotte komen we op een asfaltweggetje, links ligt het moeras met ruigkruiden en houtopslag waaronder sporkehout. Opvallende planten zijn o.m. lisdodde, jacobskruiskruid, veldlathyrus en heelblaadjes. Rechts van de weg is er een bos. Het eerste pad naar links leidt ons, na circa 1u30 natuurgeniëten, terug naar het trefpunt op de Visserijlaan.

Het beheer.

Voor de instandhouding van het reservaat is het uiteraard noodzakelijk de storende invloeden buiten te houden. De waterkwaliteit eist permanente aandacht.

De kwetsbare gedeelten, gelegen in het wetenschappelijk gedeelte mogen niet te sterk betreden worden; door zich aan de voorschriften te houden kan

elke bezoeker meehelpen aan dit uitwendig beheer.

Het inwendig beheer is gericht op het handhaven van deze processen en factoren die de rijkdom van het natuurreservaat uitmaken. Vooreerst is er het *maaibeheer* deels in de zomer, deels in het najaar. Dit is noodzakelijk om de *soortenrijke open hooilanden* te kunnen restaureren en behouden. Anders treedt door de vertering van de voedsel-elementen uit de opstapelende strooisellaag een veruiging op. Later evolueert dit naar een wilgen- en elzenstruweel. Om de veruiging van het riet tegen te gaan wordt voor het rietland een wintermaaiing, verspreid over meerdere jaren, voorzien zodat het riet steeds in verschillende ontwikkelingsstadia aanwezig is.

Het behouden van de verschillende vegetatiestadia in het greppelsysteem wordt beoogd door een selectieve en over meerdere jaren gespreide ruiming van deze greppels.

Het beheer wordt onder leiding van de conservator uitgevoerd, onder meer tijdens werkkampen voor jongeren en werkdagen voor vrijwilligers. Geïnteresseerden medewerkers kunnen zich aanmelden bij de conservator.